

Article No. 303

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2023.10.14>

Artykuł badawczy / Research article

Dziedzina nauk humanistycznych / Humanities

Dyscyplina naukowa: literaturoznawstwo / Discipline of science: literary studies

Copyright © 2023 SRG and G. Ojcewicz ¹

Citation:

Ojcewicz, G. (2022). Archimandryta Aleksander (Grigorjew) – cerkiewny buntownik i ofiara stalinizmu.

Kalendarium życia i działalności. *Studia Rossica Gedanensia*, 10: 201–228.

DOI: <https://doi.org/10.26881/srg.2023.10.14>

ARCHIMANDRYTA ALEKSANDER (GRIGORJEW) — CERKIEWNY BUNTOWNIK I OFIARA STALINIZMU. KALENDARIUM ŻYCIA I DZIAŁALNOŚCI²

GRZEGORZ OJCEWICZ

profesor emeritus

Corresponding Author e-mail: grzegorz.ojcewicz@uwm.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5909-270X>

(nadesłano / received 27.03.2023; zaakceptowano / accepted 1.04.2023)

Abstract

Archimandrite Alexander (Grigoryev) – the tserkov rebel and victim of Stalinism. A timeline of his life and activity

This is the first article in Poland on the life and activity of Archimandrite Alexander (Grigoryev, 1874–1938). He contributed significantly to the history of Russian translation of theological texts by introducing *Posthumous Prophecies* (1912), the writings

¹ This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0 <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>) which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the article is properly cited, the use is non-commercial, and no modifications or adaptations are made. Publisher: University of Gdańsk. Faculty of Languages [Wydawca: Uniwersytet Gdański. Wydział Filologiczny].

² Jest to poszerzona wersja tekstu Ojcewicz (2023a: 22–46).

of the Venerable Nil Mirotochivyi of Mount Athos to the Russians. Father Alexander also served as a senior member of the Clerical Censorship Committee in Saint Petersburg. Initially, he was a law-abiding monk and a zealous priest of the Russian Orthodox Church, however, he later became a rebel as he joined the post-Revolution (1917) Renovationism movement. Father Alexander was arrested multiple times, persecuted and imprisoned for years under wide-scale Stalinist purges. On 5 February 1938 he was executed by a firing squad in the Yenisei prison on the grounds of a case staged by Zelik Rabinovich, a militsiya captain.

Keywords: Archimandrite Alexander (Grigoryev), Zelik Rabinovich, Stalin's terror, the Renovationism movement, persecution of the Orthodox clergy, Sinulitsy village.

Abstrakt

Jest to pierwszy w Polsce artykuł poświęcony życiu i działalności archimandryty Aleksandra (Grigorjewa, 1874–1938). Zapisał się on w dziejach rosyjskich tłumaczeń tekstów teologicznych dzięki przyswojeniu ruszczyźnie dzieła wielbego Nila Mirotoczywego z Athos *Pośmiertne przesłania* (1912). Ojciec Aleksander pełnił również funkcję starszego członka Petersburskiego Duchownego Komitetu Cenzorskiego. Początkowo był prawomyślnym mnichem i gorliwym kapłanem Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, później stał się buntownikiem, gdy przystąpił do porewolucyjnego (1917) ruchu odnowicielskiego. W ramach zakrojonych na szeroką skalę czystek stalinowskich o. Aleksandra wielokrotnie aresztowano, przez lata prześladowano i więziono. Został rozstrzelany w jeniejskim więzieniu 5 II 1938 roku na podstawie sprawy sfingowanej przez kapitana milicji Zelika Rabinowicza.

Słowa kluczowe: archimandryta Aleksander (Grigorjew), Zelik Rabinowicz, terror stalinowski, odnowicielstwo, prześladowania duchownych prawosławnych, wieś Sinulicy.

Fenomenem etycznie niejednoznacznym wciąż pozostaje dla mnie konieczność wspominania przy okazji poruszania określonych spraw z udziałem pozytywnych postaci historycznych nazwisk i dokonań osób o zdecydowanie negatywnych konotacjach dziejowych. Mam na myśli przede wszystkim wszelkiego rodzaju zbrodniarzy politycznych, wojennych, komunistycznych i im podobnych podejrzanych indywiduów, pojawiających się na zasadzie biograficznych pasożytów obok życiorysów swych ofiar. Nie sposób na przykład opowiedzieć prawdziwie o przestępstwach bolszewików, nie przywołując imion sztandarowych katów czasów sowieckich, do jakich należą Lenin i Stalin; inaczej jednak się nie da. Wzajemne powiązanie dobra ze złem znajduje zatem także wymiar osobowy, a wywoływanie nazwisk przywódców państw, którzy tworzyli tragiczne strony historii, można byłoby potraktować w kategoriach szczególnej ekspiacji, gdyby zbrodniarze pokroju Lenina, Stalina czy Hitlera (a czasy najnowsze podsuwają tu natrętnie kolejne nazwiska) byli ludźmi wierzącymi i uznającymi

swą grzeszność za popełnione złe czyny. Powracanie do bolesnej historii ZSRR i wymienianie negatywnych postaci historycznych nie jest na pewno gloryfikowaniem ponurej przeszłości osób-cieni, lecz stałym przypominaniem tych, którzy odpowiadają za nieszczęścia milionów ludzi. Jedną z takich ofiar jest ojciec Aleksander (Grigorjew), archimandryta rosyjski o złożonej biografii okresu carskiego, czasów czerwonego terroru i represji stalinowskich.

O ojcu Aleksandrze nigdy zapewne bym się nie dowiedział, gdyby nie zajęcie się przekładem z języka rosyjskiego na język polski tłumaczenia dzieła św. Nila Mirotoczywego z Athos, któremu nadałem tytuł *Pośmiertne pouczenia i prorocтва*³. Ten XIX-wieczny tekst transponował z greki na rosyjski właśnie archimandryta Aleksander, wtedy już starszy członek Petersburskiego Duchownego Komitetu Cenzorskiego, i opublikował swój trud w 1912 roku⁴. O nim jako tłumaczu natchnionych narracji wielebnego Nila Mirotoczywego, zebranych we wspomnianym utworze, pisałem przy innej okazji⁵. Tutaj chciałbym przybliżyć sylwetkę prawosławnego duchownego i mnicha, którego biografia – pomimo zindywidualizowania losów – wpisuje się wyraziście w typowe dzieje osób prześladowanych niesłusznie przez reżim stalinowski, osądzanych bezprawnie przez tzw. trójki NKWD na najwyższy wymiar kary i skazywanych na wieczne zapomnienie, do czego bezsprzecznie by doszło, gdyby komunizm przetrwał. Uznałem, że kalendarium będzie tutaj optymalnym rozwiązaniem narracyjnym. Uzupełniłem je o zdobytą nie bez wysiłku wiedzę na temat Zelika Rabinowicza i jego krewnych, na tym bowiem kapitanie milicji spoczywa bezpośrednia odpowiedzialność za tragiczne losy ojca Aleksandra.

Zacznę od przedstawienia informacji, które charakteryzują za pomocą określonego szablonu ofiary politycznych prześladowań stalinowskich w ZSRR. Ta niechlubna lista zawiera dzisiaj dane o ponad 3 285 000 ofiar epoki niewyobrażalnego terroru i zła, który sowiecki rząd na czele z Josifem Stalinem zgotował swym obywatelom⁶. Oto niechlubny „szylt” czasów niewoli charakteryzujący Nikołaja Michajłowicza Grigorjewa, czyli archimandrytę Aleksandra:

Grigorjew Aleksander Michajłowicz (1874)⁷

Григорьев Александр Михайлович (1874)

Data urodzenia: 1874 r.

Warianty nazwiska, imienia, imienia odojcowskiego: Nikołaj

Miejsce urodzenia: gubernia riazkańska, powiat kasimowski, wieś Sinulicy⁸

³ Św. Nil Mirotoczywy z Athos 2023.

⁴ *Посмертныя вѣщанія...* 1912.

⁵ Ojcewicz 2023b: 9–21.

⁶ Źródło: *Григорьев Александр Михайлович* (1874)... 2023.

⁷ By upodobnić ten zapis do czasów sowieckich, gdy dokumenty sporządzano na maszynach do pisania, wprowadzam w danym fragmencie artykułu czcionkę „Courier New”.

⁸ W tym formularzu, jak i we wszystkich innych dostępnych materiałach na temat ojca Aleksandra (Grigorjewa), nawet w opracowanych przez Klasztor Święto-Bogolubski, pojawia się nazwa **Синулицы** (Sinulcy). Wiele jednak przemawia za tym, że jest to powielany bezrefleksyjnie błędny zapis wioski **Синулицы** (Sinulicy). Do takiego wniosku skłania np. wgląd do oficjalnej książki statystycznej

Płeć: mężczyzna

Narodowość: rosyjska

Pochodzenie społeczne: z rodziny duchownego⁹

Wykształcenie: absolwent Akademii Teologicznej

Zawód/miejsce pracy: kapłan, archimandryta; Archimandryta. Kapłan. Zesłaniec

Miejsce zamieszkania: Władimir; wieś Nowotrock, rejon kazaczyński Kraju Krasnojarskiego

Data rozstrzelania: 7 stycznia 1938 r.

Data śmierci¹⁰: 7 stycznia 1938 r.

Miejsce śmierci: Kraj Krasnojarski, miasto Jenisejsk

Aresztowania

Gdzie i przez kogo został aresztowany: obwód wladimirski, rejon jurjew-polski, wieś Przeczysta Góra

Data aresztowania: 14 lutego 1930 r.

Zarzut: „antysowiecka propaganda kontrrewolucyjna”

Wyrok skazujący: 10 marca 1930 r.¹¹

Organ skazujący: trójka przy Pełnomocnym Przedstawicielu OGPU

Z artykułu: 58-10 kodeksu karnego RFSRR

Wyrok: 3 lata obozów koncentracyjnych

Komentarz do aresztowania: obóz koncentracyjny (1930-1933)

Gdzie i przez kogo aresztowany: obwód moskiewski

Data aresztowania: 1934 r.

Miejsce odbywania kary: Kraj Krasnojarski, rejon kazaczyński, wieś Nowo-Troickie (1934-29.11.1937)

Gdzie i przez kogo aresztowany: Kraj Krasnojarski, rejon kazaczyński, wieś Nowo-Troickie

Środek zapobiegawczy: aresztowany

Data aresztowania: 29 listopada 1937 r.

Zarzut: „członek kontrrewolucyjnej organizacji powstańczej, działalność kontrrewolucyjna”

Wyrok skazujący: 28 grudnia 1937 r.¹²

Organ skazujący: trójka przy UNKWD na Kraj Krasnojarski

Wyrok: najwyższy wymiar kary – rozstrzelanie

Miejsce odbywania kary: Kraj Krasnojarski, miasto Jenisejsk, więzienie (11.1937-07.01.1938)

Data rehabilitacji: 29 czerwca 1989 r.

Organ rehabilitujący: Prokuratura Kraju Krasnojarskiego

Komentarz do aresztowania: gubernia wladimirska, więzienie (1923--1924)

(XXXV. *Рязанская губерния...* 1862:61). W „Uwagach” do tego formularza podano jeszcze inną nazwę wioski: Сиккульцы (Sikulcy).

⁹ W innych materiałach – ojciec był mieszczaninem i artystą malarzem, a nie duchownym, np. *Биографические сведения...* (2023).

¹⁰ To kuriozalne zapisy: powyżej – data rozstrzelania, poniżej – data śmierci, co sugeruje – mylnie zresztą – że ofiara mogłaby przeżyć swą egzekucję.

¹¹ Od aresztowania do skazania nie upłynął nawet miesiąc.

¹² Wyrok zapadł prawie równo po miesiącu od aresztowania.

Sprawa archiwalna: (P-19852); Urząd Stanu Cywilnego w Kazaczyńsku; Archiwum UFSB Kraju Krasnojarskiego, sygn. P-19852

Źródła danych: Baza danych „Ofiary terroru politycznego w ZSRR”; Księga pamięci Kraju Krasnojarskiego; Baza danych Krasnojarskiego Stowarzyszenia „Memoriał”, „Martyrologium Riazańskie”; Baza danych „Nowi męczennicy i wynawcy Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej XX wieku”

Uwaga: Urodzony 17.11.1874 we wsi Sikulcy (Сикульцы¹³), rejon kasimowski, obwód riazański. Nigdy nie był żonaty. W 1934 decyzją OSO¹⁴ wydany z obwodu moskiewskiego do Kraju Krasnojarskiego na 5 lat.¹⁵

Kalendarium życia i działalności archimandryty Aleksandra (1874–1938)

Data	Wiek w latach	Fakty ¹⁶
17 XI 1874, wtorek ¹⁷		W rodzinie mieszczanina artysty malarza urodził się we wsi Sinulicy (Синулицы), położonej w powiecie kasimowskim i należącej do guberni riazańskiej, Nikołaj Michajłowicz Grigorjew. Według materiałów śledczych przyszedł on na świat we wsi Przczysta Góra (Пречистая Гора), obwód wladimirski, rejon jurjew-polski.
1884	10	Podjęcie nauki w szkole w Kasimowie.
1889	15	Wstąpienie do Riazańskiego Seminarium Duchownego.
1895	21	Ukończenie Riazańskiego Seminarium Duchownego.
1895	21	Wstąpienie do Moskiewskiej Akademii Duchownej (dalej: MAD).

¹³ Jest to nazwa błędna. Poprawnie: Sinulicy (Синулицы).

¹⁴ Akronim «ОСО» posiada wiele rozwinięć. W danym kontekście najbardziej prawdopodobne jest następujące jego rozumienie: Оперативно-справочный отдел, czyli Oddział Operacyjno-Informacyjny. Działał on w strukturach prawnych sowieckiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Inne możliwości zob. <https://sokr.ru/OCO/>.

¹⁵ Zob. inne materiały pomocne w opracowaniu polskojęzycznej wersji kalendarium życia i działalności archimandryty Aleksandra (Grigorjewa): *Список служителей...* 1914; *Ищут выхода...* 1926: 28–29; *Деяния Священного Собора...* 1994; *Сергия, инокия...* 2000: 65–66, 72–73, 80, 86; *Боль и память...* 2001–2003; *За Христа пострадавшие...* 2000: 23; *Списки жертв...* 2014; *Сергия, инокия* (машинопись, с. 29). *Биографические сведения...* 2023; *Бовкало* 2023; *Книги памяти...* 2023. Archiwum: РГИА. Ф. 831. Оп. 1. Д. 11. Л. 164; Д. 12. Л. 40.

¹⁶ Podstawowe źródło: *Александр (Григорьев Николай Михайлович)...* 2023.

¹⁷ Tu i dalej dni tygodnia podaję za wiecznym kalendarzem ze strony <http://www.iwrit.pl/kalendarz/index.php> (dostęp 6.08.2023).

30 VIII 1898, wtorek	24	Wstąpienie do zakonu. Przyjęcie imienia Aleksander. Aktu wyświęcenia i postrzyżyn dokonał biskup i rektor MAD Arseniusz (Stadnicki ¹⁸).
6 IX 1898, wtorek	24	Hierodiakon, gubernia moskiewska. Wyświęcił biskup Arseniusz (Stadnicki).
1899	25	Ukończenie MAD. Specjalność: kandydat teologii. Uzyskanie prawa ubiegania się o stopień magistra bez nowych egzaminów ustnych.
16 V 1899, wtorek	25	Hieromnich, gubernia moskiewska. Wyświęcił biskup Arseniusz (Stadnicki).
1899	25	Rozpoczęcie studiów na Uniwersytecie Moskiewskim.
13 XI 1899, poniedziałek	25	Mieszka w Tomsku. Początek działalności duchownej. Hieromnich Tomskiego Seminarium Duchownego (dalej: TSD). Wykłada homiletykę, liturgikę i teologię pastoralną.
21 III 1900, środa	26	Hieromnich, inspektor TSD. Członek Diecezjalnej Rady Uczelnianej
26 IX 1900, środa	26	Otrzymanie od biskupa tomskiego Makarego nagrody w postaci pasa biodrowego.
13 V 1901, poniedziałek	27	Hieromnich, rektor TSD.
18 VII 1901, czwartek	27	Zakończenie posługi w TSD. Rewizor Komitetu Naukowego Świętego Synodu, Michaił I. Sawwaitiski (1861–1932) napisał w sprawozdaniu na temat rektora TSD m.in.: „Hieromnich Aleksander nie cieszył się autorytetem w oczach uczniów; z powodu nerwowości swego charakteru, ostrości w kontaktach z uczniami i w ogóle braku taktu w swych poczynaniach działał niekiedy na uczniów w sposób rozdrażniający”. W konsekwencji „Nadmierna surowość [archimandryty Aleksandra] i brak koniecznego u wychowawcy poczucia taktu przy próbach zaprowadzenia w seminarium porządku doprowadziły do chaosu wśród seminarzystów” ¹⁹ .
18 VII 1901, czwartek	27	Hieromnich, inspektor, rozpoczęcie posługi w Połtawskim Seminarium Duchownym (dalej: PSD) na podstawie dekretu Świętego Synodu nr 4838 z 18 VII 1901.
19 VI 1902, czwartek	28	Zakończenie posługi w PSD.
19 VI 1902, czwartek	28	Hieromnich, członek Petersburskiego Duchownego Komitetu Cenzorskiego. Rozpoczęcie posługi w Święto-Troickiej Ławrze Aleksandra Newskiego w Sankt Petersburgu.

¹⁸ Митрополит Ростислав (Девятков) (2018: 27).

¹⁹ Arseniusz (Awksentij Stadnicki; Авксентий Георгиевич Стадницкий; 1862–1936) – polskiego pochodzenia biskup Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, metropolita nowogrodzki, staroruski, taszkiencki i turkiestański. W latach 1906–1917 był członkiem Świętego Synodu, a w 1907 Państwowej Rady Imperium Rosyjskiego. Od 1922 roku prześladowany i więziony przez bolszewików. W latach 1925–/–1926 przebywał na zesłaniu w Aszchabadzie, a 1926–1936 – w Taszkencie.

1903	29	Ukończenie studiów na Uniwersytecie Moskiewskim.
6 V 1905, sobota	31	Nagroda od Świętego Synodu w postaci krzyża na piers.
6 V 1905, sobota	31	Tytuł soborowego hieromnicha Ławry Aleksandra Newskiego.
14 IX 1905, czwartek	31	Zakończenie posługi w Święto-Troickiej Ławrze Aleksandra Newskiego w Sankt Petersburgu.
14 IX 1905, czwartek	31	Hieromnich. Przybycie do miasta Nowogród-Siewierski (Новгород-Северский) w guberni czernihowskiej. Rozpoczęcie posługi w funkcji przeora tamtejszego monasteru (Спасо-Преображенский монастырь).
14 X 1905, sobota	31	Zakończenie posługi w nowogrodzko-siewierskim monasterze jako hieromnich.
14 X 1905, sobota	31	Wyświęcenie na archimandrytę przez biskupa Arseniusza (Stadnickiego).
14 X 1905, sobota	31	Kontynuacja posługi w nowogrodzko-siewierskim monasterze w funkcji przeora.
14 V 1906, poniedziałek – 1912	32	W związku z trudną sytuacją w monasterze nowogrodzko-siewierskim ojciec Aleksander zwraca się do Świętego Synodu za pośrednictwem metropolity Antona z prośbą o przyjęcie na poprzednie stanowisko cenzora Petersburskiego Duchownego Komitetu Cenzorskiego. Prośba zostaje zaakceptowana. Przez kilka lat pełni funkcję starszego cenzora i w tym okresie tłumaczy oraz przygotowuje do druku <i>Pośmiertne przesłania</i> wielbego Nila (1912). Prowadzi ożywioną działalność publicystyczną. Pisze artykuły, repliki polemiczne na tematy cerkiewno-społeczne. Większość z tych tekstów ukazała się w czasopiśmie „Przegląd Misjonarski” («Миссионерское обозрение»). Niektóre artykuły wychodziły w latach 1901–1912 w Tomsku i Petersburgu.
19 V 1906, sobota	32	Zakończenie posługi w monasterze nowogrodzko-siewierskim.
14 V 1906, poniedziałek – 1 V 1915, sobota	32	Archimandryta, powrót do posługi w Święto-Troickiej Ławrze Aleksandra Newskiego w Sankt Petersburgu.
1 V 1915, sobota	41	Zakończenie posługi w Święto-Troickiej Ławrze Aleksandra Newskiego w Sankt Petersburgu.
1 V 1915, sobota	41	Archimandryta, rozpoczęcie posługi w funkcji przeora męskiego monasteru (Суздальский Спасо-Преображенский Евфимиев монастырь) w Suzdalu, gubernia włodzimirska. Otrzymuje obietnicę objęcia funkcji biskupa.
28 V 1916, niedziela	42	Zakończenie posługi w suzdalskim monasterze w związku z jego likwidacją.
28 V 1916, niedziela	42	Archimandryta, rozpoczęcie posługi jako namiestnik Święto-Bogolubskiego monasteru (Свято-Боголюбский монастырь) w Suzdalu, gubernia włodzimirska.

1918	44	Zakończenie posługi w Święto-Bogolubskim monasterze. Konflikt ze Świętym Synodem, który delegował do monasteru w celach kontrolnych synodalnego oberprokuratora. Na archimandrytę Aleksandra wpłynęły bowiem skargi związane z pełnioną przez niego funkcją. W piśmie do archijereja archimandryta Aleksander zapewnia, że są to bezpodstawne donosy sporządzone przez osoby mu niezyczliwe. W piśmie tym namiestnik monasteru poprosił władzę o przeniesienie do pracy duchowo-nauczycielskiej, a także wspominał o opuszczeniu stanu duchownego. Archimandryta Aleksander kupił nawet przezornie świeckie ubranie i umówił się ze znajomymi spoza duchowieństwa, że w razie konieczności pomogą mu objąć posadę nauczyciela w szkole prywatnej. Święty Synod zażegnaje kryzys i archimandryta Aleksander pozostaje na dotychczasowym stanowisku.
15 IX 1917, sobota – 1918	43–44	Archimandryta, członek Świętego Soboru Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (wybrany przez mnichów).
1918–1920	44–46	Archimandryta, ponowna posługa jako namiestnik Święto-Bogolubskiego monasteru w Suzdału, gubernia włodzimirska.
IX 1918	44	Pierwsze niegodziwości bolszewików wobec monasteru. Namiestnik Aleksander informuje Radę Eparchii o samowolnym przejęciu przez Bogolubską Radę Gminną korpusu monasteru po wybiciu dziury w murze. Rada Eparchii złożyła skargę do Wydziału Justycji.
28 IX 1918, sobota	44	Bogolubska Rada Gminna poleciła namiestnikowi Aleksandrowi, by przygotował do przekazania cały majątek klasztoru, szczególnie rzeczy ze złota, srebra i brylanty.
28 XI 1918, sobota	44	Rada Eparchii poprosiła wydział gubernialny o ocenę zgodności z prawem postępowania Bogolubskiej Rady Gminnej.
Lato 1919	45	Bolszewicy podjęli nieudaną próbę bezprawnego wywozu mebli i różnych cennych rzeczy z monasteru. Chłopi, uprzedzeni przez archimandrytę Aleksandra o zamiarach władzy, przegrodzili drogę grabieżcom, urządzając procesję z ikonami i chorągwiami. Rabusie, bojąc się konfrontacji z chłopami, zwrócili skradzione rzeczy klasztorowi.
1919–1920	45–50	Archimandryta Aleksander mieszka w klasztorze Święto-Bogolubskim jako prosty mnich.
1920–1922	46–48	Mieszka we Włodimirze (Владимир). Archimandryta Aleksander jawnie ogłosił swój zamiar opuszczenia stanu duchownego i zostaje sekretarzem Włodimirskiego Urzędu Stanu Cywilnego.

1922	48	Archimandryta, ponowna posługa w Święto-Bogolubskim monasterze w funkcji namiestnika. Archimandryta Aleksander rozpoczyna działalność w ruchu odnowy religijnej ²⁰ . Wykorzystując moment, że prawowity przeor monasteru, biskup Atanazy (Sacharow), przebywał w więzieniu, ojciec Aleksander zmusza podobno mnichów, aby przeszli do ruchu odnowy. Mnisi mieli następnie mocno żałować swego postępu, prosząc patriarchę Tichona o przebaczenie. W rezolucji nr 317 z 27 IV 1922 r. patriarcha Tichon pozwolił mnichom na odprawianie nabożeństw.
1922	48	Bolszewicy dokonują grabieży w Święto-Bogolubskim monasterze w ramach kampanii rekwirowania cennych przedmiotów należących do Cerkwi.

20

3 VI 1923, niedziela	49	Zamknięcie i opieczętowanie przez bolszewików dwóch cerkwi w monasterze Bogolubskim. Zakończenie posługi w Święto-Bogolubskim klasztorze.
1923	49	Archimandryta opuszcza ruch odnowicielski i oficjalnie opowiada się za patriarchą Tichonem. Podejmuje posługę we wsi Pietrowskie (Петровское), gubernia włodzimirska, powiat kowrowski, obwód iwanowski, rejon leżniewski. Ojciec Aleksander organizuje i staje się duchowym kierownikiem nurtu autokefalicznego, próbuje utworzyć na prawach kompromisu szczególną Cerkiew autokefaliczną („związek autokefaliczny”), niezależną od patriarchy Tichona i odnowicielskiego synodu. Zwierzchnicy Cerkwi uznali te działania za próbę objęcia stanowiska archijereja. Ruch wkrótce upadł.
1923	49	Pierwsze aresztowanie przez bolszewików we wsi Pietrowskie (Петровское), gubernia włodzimirska, powiat kowrowski, obwód iwanowski, rejon leżniewski. Wyrok za „rozposzechnianie religijnych przesądów w celu zdobycia korzyści majątkowych”. Skazany na rok pozbawienia wolności. Przebywa w więzieniu.
1923–1924	49–50	Więzienie w guberni włodzimirskiej.
1924–1926	50–52	Rozpoczęcie posługi, archimandryta we wsi Pietrowskie (Петровское), gubernia włodzimirska, powiat kowrowski, obwód iwanowski, rejon leżniewski.

²⁰ Chodzi o ruch w Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej zwany Odnowicielstwem (Обновленчество; Российская православная церковь; Православная церковь в СССР; Обновленческий раскол, Живая Церковь; живо-церковничество) aktywny od 1922 roku. Jego zwolennicy domagali się gruntownych reform w obrzędowości i prawie kanonicznym Cerkwi prawosławnej. Ruch nie odniósł sukcesu, został ostatecznie potępiony przez Święty Synod i zdyskredytowany przez Kreml w oczach wiernych przez m.in. wskazywanie na współpracę zwolenników Odnowicielstwa z organami bolszewickiej i stalinowskiej przemocy. Pod koniec lat 40. XX w. stracił swe znaczenie.

1926–1928	52–54	Obwód włodzimirski. Ojciec Aleksander pełni posługę w różnych parafiach.
1928–1929	54–55	Rozpoczęcie posługi, archimandryta Cerkwi św. Wielebnego Siergija z Radoneża we wsi Karelska Słobódka (Карельская слободка), obwód włodzimirski, rejon jurjew-polski.
1929–14 II 1930, piątek	55–56	Rozpoczęcie posługi, archimandryta Cerkwi Pokrowskiej we wsi Przczysta Góra (Пречистая Гора), obwód włodzimirski, rejon jurjew-polski.
14 II 1930, piątek	56	Aresztowanie przez OGPU. Wyrok wydany przez trójkę Pełnomocnego Przedstawiciela OGPU. Oskarżony o „antysowiecką propagandę kontrrewolucyjną” z art. 58-10 kk RSFRR. Z aktu oskarżenia: „Razem z regentem świątyni Radostinem i kilkoma innymi parafianami zajmował się antysowiecką propagandą kontrrewolucyjną” ²¹ .
20 III 1930, czwartek	56–59	Skazany na 3 lata pobytu w obozach koncentracyjnych. Karę odbywa w trzech obozach: archangielskim, kotłaskim i tiemnikowskim.
20 XI 1932, niedziela	58	Ojciec Aleksander opuszcza obóz.
Po 20 XI 1932	58	Po odbyciu kary ojciec Aleksander przyjeżdża do obwodu moskiewskiego.
Po 20 XI 1932	58	Za radą metropolity Serafima ojciec Aleksander wyjeżdża do Stawropola (Kraj Północno-Kaukaski). Pełni funkcję psalmisty w Cerkwi Świętej Wielebnej Męczennicy Eudokii.
Od 1933	59	Ojciec Aleksander jest pozbawiony przez NKWD dokumentów potwierdzających jego tożsamość i nie może się zameldować na stałe. Przebywa w Domu Modlitewnym im. Serafina z Sarowa we wsi Sierafimowskie (Серафимовское), Kraj Kaukaski, rejon błagodarniński.
Po 25 II 1933	59	Ojciec Aleksander podejmuje posługę we wsi Serafimowskie (Серафимовское).
5 X 1934	60	Aresztowanie w obwodzie moskiewskim przez NKWD pod zarzutem „udziału w reakcyjnie nastawionej grupie duchownych, razem z którą, zasłaniając się religią, systematycznie prowadził działalność antysowiecką” ²² .

²¹ Биографические сведения о некоторых настоятелях и насельниках Боголю-бова монастыря. Архимандрит Александр; <http://www.vidania.ru/arhimandritaalexandr.html> (dostęp 1.02.2023).

²² В. Пузиков 2023.

25 X 1934, czwartek	60	Z zeznań ojca Aleksandra złożonych podczas śledztwa NKWD: „Od 1902 roku do 1915 pełnił obowiązki przewodniczącego Duchownego Komitetu Cenzorskiego przy Synodzie, był członkiem, starszym członkiem Komitetu, w 1915 został przeorem Spaso-Efimskiego monasteru w mieście Suzdalu, w latach 1916–1917 — przeor Bogolubskiego monasteru w mieście Władimirze. W 1917 roku został wybrany na członka Wszechrosyjskiego Soboru Cerkiewnego” ²³ .
31 VIII 1935, sobota	61	Skazanie przez Specjalną Radę przy NKWD ZSRR na 5 lat zesłania do Kraju Krasnojarskiego.
Po 31 VIII 1935–29 XI 1937, poniedziałek	63	Ojciec Aleksander znajduje się w obozie we wsi Nowo-Troickie (Ново-Троицкое), Kraj Krasnojarski, rejon kazaczyński. Duchowni przebywający na zesłaniu zbierają się na nabożeństwa w domach wiernych.
29 XI 1937 ²⁴ , poniedziałek	63	Aresztowanie jeszcze podczas odbywania kary na zesłaniu w obozie we wsi Nowo-Troickie (Ново-Троицкое), Kraj Krasnojarski, rejon kazaczyński. Ojciec Aleksander choruje na zapalenie mięśnia sercowego. Dokucza mu przepuklina umiejscowiona w pachwinie. Przewiezienie zesłańca do więzienia w Jenisejsku.
28 XII 1937, wtorek	63	Trójka przy UNKWD Kraju Krasnojarskiego na podstawie sprawy sfabrykowanej przez kapitana NKWD Zelika Rabinowicza, członka tejże trójki, oskarża ojca Aleksandra i jeszcze 10 innych osób o „udział w kontrrewolucyjnej organizacji powstańczej i działalność kontrrewolucyjną” ²⁵ . Zapada wyrok: najwyższy wymiar kary — śmierć przez rozstrzelanie. Ojciec Aleksander dalej podupada na zdrowiu. Podczas przesłuchań jest torturowany w jenisejskim więzieniu.
7 I 1938, piątek	64	Rozstrzelanie ojca Aleksandra nocą w więzieniu w Jenisejsku.
29 VI 1989, czwartek 12 VII 1989, środa		Rehabilitacja przeprowadzona przez Prokuraturę Kraju Krasnojarskiego. Według innych źródeł rehabilitacja nastąpiła 29 VI 1989 roku i dokonała jej Prokuratura Kraju Stawropolskiego (sygn. 26386) ²⁶ .

²³ В. Пузиков 2023.

²⁴ To typowe represyjne zachowanie stalinowskich organów bezpieczeństwa, które wykorzystywały dowolny moment odbywania kary przez więźniów, aby manipulować ich dalszymi losami.

²⁵ Zob. *Биографические сведения...* 2023. Tutaj też znajdują się słowa, które świadczą, że nawet po stu latach w kręgach cerkiewnych jest wciąż żywa pamięć o niedoszłych reformatorach Cerkwi i ich jednoznaczne potępienie. O ojcu Aleksandrze napisano: „Przeszedłszy przez więzienia i obozy, cierpieniami okupił swój grzech wyrzeczenia się wiary i udziału w ruchu odnowicielskim, bo taka wina jest zmywana tylko krwią męczeńską. Niech Pan Bóg da [mu] wieczne odpoczywanie w niebiosach”.

²⁶ Archiwum OGPU-NKWD. Sprawa sygn. 26386.

Fakty przedstawione w kalendarium mówią same za siebie. Wszelki komentarz wydaje się w tej sytuacji zbędny. Ale jest jeszcze jedna bardzo negatywna postać, Judaszowa z natury i pochodzenia, która bezpośrednio odpowiada za cierpienia oraz przedwczesną śmierć archimandryty Aleksandra. Jest nią kapitan milicji Zelik Rabinowicz. I jemu poświęcę teraz uwagę, by jeszcze mocniej związać losy prawosławnego duchownego z jednym z „psów Stalina”²⁷, bezwzględny oficerem NKWD. Jak na ironię, fotografię Zelika Rabinowicza znalazłem stosunkowo szybko, a portret archimandryty dopiero po długich poszukiwaniach w jednej z jego broszur, słusznie wiedziony śledczą intuicją filologiczną.

Zelik Izrailewicz Rabinowicz (Зелик Израилевич²⁸ Рабинович) urodził się 11 II 1901 roku w rodzinie żydowskiej w Czycie (Чита), mieście położonym w Kraju Zabajkalskim (azjatycka część Rosji, południowa Syberia). Jego ojciec, Izrail Zelmanowicz²⁹ Rabinowicz (Израиль Зельманович Рабинович, 1867–1938) też przyszedł na świat w Czycie, a jako dorosły mężczyzna handlował bydłem³⁰, matka zaś, Małka Rabinowicz (Малка Рабинович, z d. Suponicka/Супоницкая³¹; 29 II 1880 – 1945), urodzona w Polsce pod zaborami, zajmowała się domem i wychowaniem ośmiorga dzieci. Zelik był najstarszy, miał siedmioro rodzeństwa, co udało mi się ustalić po żmudnych poszukiwaniach: brata Aleksandra (18 VI 1904 – 5 II 1938) i Jefrosima (18 VI 1904 – 7 I 1938) oraz siostry: Mirę (1907?–1985, po m. Słuszczy), Sarę (1909–?), Fridę (10 VI 1912 – 5 II 1938; mąż Georgij Bejman, 18 VIII 1904 – 28 IV 1938), Chaję (1916–?) i Gitę (1917–1982; mąż Ilja Pupyszew 2 VIII 1912 –?).

Ukończywszy szkołę realną w Nerczyńsku (1914), Rabinowicz uczył się następnie do 1919 r. w Czytyjskiej Szkole Handlowej i miejscowym gimnazjum. W sierpniu 1919 został zmobilizowany do białej armii dowodzonej przez admirała Aleksandra Kołczaka (1874–1920), z której w grudniu 1919 zdezerterował i udał się do partyzantów dowodzonych przez niejakiego Szewczenkę. W 1921 został członkiem partii bolszewickiej. Od kwietnia do września 1921 r. był sekretarzem wydziału sportu wojskowego i we wrześniu wstąpił na służbę do organów bezpieczeństwa państwa. W latach 1921–1930 służył w Państwowej Ochronie Politycznej Republiki Dalekiego Wschodu. Został pełnomocnikiem Wydziału Tajnego, naczelnikiem omskiego i ałtajskiego wydziałów kontrwywiadu GPU oraz oddziałów tomskiego i buriacko-mongolskiego OGPU. W latach 1930–1936 kierował II oddziałem Wydziału Specjalnego Pełnomocnego Przedstawiciel-

²⁷ Nawiązuję tutaj celowo do wyjątkowej książki Nikity Pietrowa *Psy Stalina* (Pietrow 2012). W oryginalnej książce ta nosi tytuł *Kaci. Oni wykonywali zamówienia Stalina* (Палачи. Они выполняли заказы Сталина. Moskwa: Новая газета, 2011).

²⁸ Niekiedy, zwłaszcza w odniesieniu do pozostałych członków rodziny, spotyka się równoznaczny znaczeniowo zapis «Израильович». Ta niestabilność sufiksalna (-ев/-ов-) może sugerować chęć upodobnienia się przez Rabinowiczów poprzez środek gramatyczny do Rosjan o nieżydowskim pochodzeniu albo wskazywać na niedostatki edukacyjne osób pracujących w urzędach stanu cywilnego.

²⁹ Inna wersja: Załmanowicz (Залманович).

³⁰ Dane faktograficzne pochodzą głównie z kilku źródeł: Wikipedii — https://ru.wikipedia.org/wiki/Рабинович,_Зелик_Израилевич, książki (Тумшис, Золотарёв 2017:517) i strony <https://forum.mozohin.ru/index.php?topic=811.20>.

³¹ Jej ojcem był Zelik Suponicki, niewykluczone zatem, że pierworodny syn otrzymał imię po dziadku. Zob. *Малка Рабинович...* (2023).

stwa OGPU Kraju Zachodnio-Syberyjskiego, pełniąc także różne funkcje na szczeblu operacyjnym OGPU, w tym – zastępcy naczelnika Zarządu Milicji Robotniczo-Chłopskiej Kraju Zachodnio-Syberyjskiego, potem naczelnika. W okresie 1936–1938 był pomocnikiem naczelnika Zarządu NKWD Kraju Zachodnio-Syberyjskiego ds. Milicji i pomocnikiem naczelnika Zarządu NKWD na Kraj Krasnojarski ds. Oddziałów Nieoperacyjnych. W tym czasie zasiadał w tzw. specjalnej trójce³², która działała na podstawie rozkazu NKWD ZSRR nr 00447³³ z 30 VII 1937 roku, i aktywnie skazywał ludzi na śmierć. Trzeba pamiętać, że trójki te działały niezgodnie z obowiązującym wówczas prawem³⁴ i miały za zadanie nie tylko likwidację przeciwników politycznych, ale także eksterminację ludności w ramach represji stalinowskich³⁵. Na początku lutego 1938 Rabinowicz został zwolniony ze stanowiska, po czym, dokładnie miesiąc po egzekucji ojca Aleksandra, tj. 7 II 1938 – według oficjalnej wersji – zastrzelił się, w poniedziałek w Krasnojarsku³⁶. Do tego samobójstwa doszło zapewne nie z własnej woli, lecz pod przymusem, o czym dalej. Określona data, tj. 5 II 1938, odgrywa w tym tragicznym przypadku kluczową rolę. A wcześniej, 17 IX 1933 roku, Rabinowicz otrzymał nawet odznaczenie „Honorowy Pracownik WCzK-OGPU (XV)”, będące najwyższą nagrodą resortową. Za nic takich nagród się przecież nie przyznaje, zwłaszcza w organach policji politycznej³⁷. Ale też, jak przekonują dzieje sowieckie, stopnie wojskowe, wysokie odznaczenia i zasługi na rzecz bolszewickiej partii były niczym, gdy wpływał donos na zasłużonych nawet pracowników NKWD. Donos stawał się pretekstem do usuwania starych funkcjonariuszy, którzy wiele widzieli i wiedzieli, a więc wciąż za życia byli potencjalnymi świadkami czynności aparatu władzy, i zastępowania ich nowymi, którzy nie mieli jeszcze pełnej wiedzy o antyhumanitarnym działaniu policji państwowej.

Aparat stalinowskiego terroru funkcjonował nierzadko na oślep, z przesadnym rozmachem, osaczając rodziny skazanych i zabijając z premedytacją osoby ze sobą spokrewnione. Zakładam, że dokument o zdjęciu Rabinowicza ze stanowiska znajduje się

³² Zob. *Список лиц, входивших в состав троек, созданных по приказу НКВД СССР от 30.07.1937. № 00447*. <https://nkvd.memo.ru/index.php> Документ: Со-ставы_троек_в_1937–1938_годах (dostęp 3.08.2023). Zelik Rabinowicz działał na podstawie dokumentu П151/187 z 9 VII 1937 i rozkazu NKWD № 00447 z 30 VII 1937 r.

³³ Dwa zera poprzedzające numer rozkazu świadczą o tym, że dokument ten był ściśle tajny.

³⁴ Zob. artykuł 102. w rozdziale IX o sądzie i prokuraturze w konstytucji ZSRR z 1936 roku, w którym mówi się, że: „Wymiar sprawiedliwości w ZSRR należy do Sądu Najwyższego ZSRR, Sądów Najwyższych republik związkowych, krajowych i obwodowych, sądów republik autonomicznych i autonomicznych obwodów, sądów okręgowych, sądów specjalnych ZSRR tworzonych na podstawie postanowienia Sądu Najwyższego ZSRR, sądów ludowych”; <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm#9> (dostęp 3.08.2023).

³⁵ Zob. Архив Александра Н. Яковлева (2023).

³⁶ Popęnienie samobójstwa w Krasnojarsku wskazuje na miejsce zamieszkania Zelika Rabinowicza. Potwierdzenie dla tego przypuszczenia znalazłem w protokole przesłuchania siostry Fridy Bejman z 28 XII 1937 roku. Wiadomo z niego ponadto, że Zelik Rabinowicz mieszkał razem z matką, która zapewne przeprowadziła się do syna po aresztowaniu Izraila Rabinowicza.

³⁷ Pomocne w przybliżeniu wiedzy o demonicznej maszynie stalinowskiego terroru, w której uczestniczył także Zelik Rabinowicz, są następujące cenne opracowania: Петров, Скоркин 1999; *Справочник. Общество «Мемориал»...* 1999; Абрамов 2005; Тумшис, Золотарёв 2017.

w archiwach KGB (FSB), ale szansa dotarcia do niego przez badacza z Polski jest obecnie zerowa. Z dziejów sowieckich organów bezpieczeństwa wiadomo, że nagle decyzje o zwalnianiu funkcjonariuszy były podyktowane najczęściej albo ich zawodową nadgorliwością (w konsekwencji pokazowo ukaraną), albo zbyt słabymi wynikami w wykrywaniu rzekomych i rzeczywistych kontrrewolucjonistów prowadzących antypaństwową działalność, albo niesatysfakcjonującą przełożonych liczbą wydawanych wyroków śmierci, albo powiązaniem rodzinnymi. Niewykluczone, że Rabinowicz sam stał się ofiarą prowadzonych dotąd czynności w innej sprawie i w ramach „stalinowskiego kanibalizmu” został wytypowany do wszczęcia śledztwa i likwidacji. Znając metody śledczych – był przecież jednym z nich – wołał, być może, odebrać sobie życie niż znosić tortury, jakie sam najprawdopodobniej do tej pory organizował, nadzorował i przeprowadzał.

Ale jest jeszcze inny ważny i przerażający trop w tej sprawie. Młodszym bratem Zelika był Aleksander. Został on aresztowany przez NKWD w Nowosybirsku na fali agresywnych podejrzeń policji politycznej o szpiegowanie na rzecz Japończyków, do czego doszło 28 XII 1937. Przypomnę, że również 28 XII 1937 roku archimandryta Aleksander usłyszał zarzut o „udziale w kontrrewolucyjnej organizacji powstańczej i działalności kontrrewolucyjnej”. Wkrótce, bo już 20 I 1938, Aleksandra Rabinowicza skazano na karę śmierci przez rozstrzelanie za „udział w kontrrewolucyjnej organizacji szpiegowskiej (z art. 58-6-11 kk RSFR). Wyrok wykonano – uwaga! – **5 II 1938** roku.

Równie tragiczne są losy młodszej siostry Zelika Rabinowicza, Fridy Bejman, pracującej w latach 30. w Nowosybirsku jako towaroznawca. Ona także została aresztowana tego samego dnia, co i Aleksander Rabinowicz, tj. 28 XII 1937, i oskarżona na podstawie identycznego artykułu kodeksu karnego RSFR o „udział w kontrrewolucyjnej organizacji szpiegowskiej”. I jak brata, skazano ją 20 I 1938 na karę śmierci przez rozstrzelanie, a wyrok wykonano rodzinnie: **5 II 1938**. Aleksander Rabinowicz, Frida Bejman zostali zrehabilitowani 30 XII 1989, w tym samym roku, co i ojciec Aleksander (Grigorjew)³⁸.

W bazie danych poświęconej ofiarom terroru politycznego w ZSRR jest ujęty także księgowy Jefrosim Izrailewicz³⁹ Rabinowicz urodzony w 1904 roku w tym samym miesiącu, co i Aleksander Izrailewicz Rabinowicz⁴⁰. Z protokołu przesłuchania Fridy Rabinowicz z 28 XII 1937 roku wynika, że Jefrosim to jej brat, a zatem z Aleksandrem byli bliźniakami. Został on aresztowany 12 X 1937, osądzony 28 XII 1937 z artykułu 58, p. 1 „a” kk RSFR, tj. za zdradę Ojczyzny (ta data, **28 XII 1938**, obok drugiej, **5 II 1938**, przewija się tutaj stale i złowrogo) i rozstrzelany w Irkucku tego samego dnia, co i ojciec Aleksander: **7 I 1938**. Jefrosima Rabinowicza zrehabilitowano 9 IV 1957 roku.

By obraz nieszczęścia rodziny Rabinowiczów był pełen, trzeba jeszcze dodać, że pierwszą ofiarą prześladowań padł ojciec Zelika, Izrail Rabinowicz, aresztowany 2 X 1937 roku. Został oskarżony 6 I 1938 przez Komisję NKWD i Prokuratora ZSRR o „udział w kontrrewolucyjnej organizacji szpiegowskiej”, tj. o czyn z artykułu

³⁸ O Fridzie Bejman zob. Бейман (2023), *Рабинович-Бейман...*(2023); *Фрида Израилевна...* (2023); *Фрида Бейман* (2023); *Фрида Рабинович-Бейман* (2023).

³⁹ W jego przypadku imię odojcowskie jest najczęściej pisane w postaci Izrailowicz (Израилович).

⁴⁰ Zob. np. *Рабинович Ефросим Израилович...* (2023a), *Бессмертный барак...* (2023), *Рабинович Ефросим Израилович...* (2023b).

58-6-9-11 kk RSFRR. Izrail Rabinowicz miał wtedy 71 lat i mógł podczas brutalnego przesłuchania przez NKWD zeznać wszystko, czego śledczy od niego oczekiwali, łącznie ze wskazaniem na własne dzieci, Jefrosima, Aleksandra i Fridę, a może nawet i Zelika, jako japońskich szpiegów zbierających informacje na temat umocnień wojskowych w Nowosybirsku... Ojca rodu rozstrzelano 17 I 1938, ślady zbrodni zatarto. Został zrehabilitowany 30 XII 1989.

Na fali śmiertelnego szaleństwa rozstrzelano 28 IV 1938 roku także męża Fridy Bejman, pracownika NKWD, Gieorgija Bejmana. Oskarżono go o pracę agenturalną na rzecz Japonii i kradzież 50 tysięcy rubli. Ponieważ aparat stalinowski stosował, jak widać, „odpowiedzialność rodzinną”, Zelik Rabinowicz również mógł się spodziewać rychłego aresztowania po pośpiesznym zebraniu „dowodów” świadczących o jego antypaństwowej działalności na rzecz wywiadu wojskowego Japonii. Wołał więc, jak sądzę, uniknąć tortur i samemu – ale pod wyraźną presją – zastrzelić się niż oddać się w ręce (nie)sprawiedliwości, bo wynik „postępowania karnego” w sprawach o szpiegostwo i działalność kontrrewolucyjną znał z autopsji doskonale.

Słów kilka przy okazji o losie córki Bejmanów, Rimmie. Urodziła się 21 IV 1936 roku. Po aresztowaniu rodziców i ich zlikwidowaniu dziecko z polecenia NKWD trafiło nie do rodziny Rabinowiczów, a mogło, pozostawały bowiem na wolności jeszcze cztery ciotki (Mira, Sara, Chaja, Gita) oraz babka, Małka Rabinowicz, lecz do domu dziecka w Nowosybirsku. Są dwa wytłumaczenia tej sytuacji: albo władza sowiecka odmówiła krewnym prawa do opieki nad dzieckiem, albo Rabinowiczowie bali się wziąć na wychowanie potomka „wrogów narodu”. Tak czy inaczej, mała Rimma przebywała 2 lata i 9 miesięcy w domu dziecka, po czym została adoptowana przez młodą żydowską parę. Otrzymała nową tożsamość: Rimma Siemionowna Kogan, po mężu Rojak. Opiekunowie okazali się ludźmi troskliwymi i dobrymi. O swych biologicznych rodzicach i ich losach Rimma Kogan dowiedziała się, gdy była już dorosła. Skorygowała wówczas metrykę urodzenia, wskazując na Fridę i Gieorgija Bejmanów jako jej rodziców. Rimma Rojak doczekała się potomstwa i wnuków. Zmarła nagle 8 VI 2013 roku w Nowosybirsku na skutek zatoru.

Kierunek południowo-wschodni względem Petersburga zaznaczył się już wcześniej w życiorysie ojca Aleksandra, gdy 13 XI 1899 przyjechał służbowo do Tomsku i pozostał w nim do 18 VII 1901 roku. Tomsk od Jenisejska dzieli w linii prostej około 490 km, co przez Rosjan, przywykłych do postrzegania swych podróży w tysiącach kilometrów, jest określane jako „sowsiem niedaleko” (wcale niedaleko). Ta geograficzna zbieżność była może tylko czystym przypadkiem, a może już pierwszym znakiem przeznaczenia. Co ciekawe, jedynie w zbiorach Tomskiej Obwodowej Uniwersalnej Biblioteki Naukowej im. Aleksandra Puszkina znalazłem dokładną datę urodzin Zelika Rabinowicza: 11 II 1901⁴¹. Widnieje ona w opracowaniu Igora W. Gołoskokowa i Walerija N. Ujmanowa *Na straży: szkice z historii tomskich organów bezpieczeństwa państwowego w biografjach ich naczelników*⁴². I w Tomsku właśnie po 1929 roku przez pewien czas mieszkała wielodzietna rodzina Izraila Rabinowicza.

⁴¹ Na ten miesiąc urodzin Zelika Rabinowicza wskazuje Aleksiej G. Teplakow (Тепляков 2023). Zob. jeszcze Тепляков 2018.

⁴² Голоскоков, Уйманов (2008: 135–137). Zob. jeszcze Уйманов (2016).

Tak oto przedstawiają się w wielkim z konieczności skrócie dzieje ojca Aleksandra (Grigorjewa), niesłusznie represjonowanego archimandryty, byłego członka stołecznego Duchownego Komitetu Cenzorskiego oraz przeora kilku klasztorów. Stał się on ofiarą, jedną z milionów ofiar, czasów czerwonego terroru, strasznych prześladowań politycznych i niepolitycznych obywateli Związku Sowieckiego, wymyślnych męczarni projektowanych w detalach i wdrażanych sadystycznie przez „psy Stalina”, a także niepotrzebnych nikomu śmierci. Nie doszłoby do tego wszystkiego, gdyby nie zbrodnicze zamysły i przyzwolenie Ojca Narodów na bezmyślne, szaleńcze wprost mordowanie ludzi, postrzeganych przez Kreml w kategoriach wrogów – ludu, państwa, sowieckiej ojczyzny – lub potencjalnych nieprzyjaciół bolszewickiego systemu komunistycznego.

Ojciec Aleksander – z tego, co mi wiadomo – zmarł bezpotomnie, nigdy nie był żonaty. Jeśli nie miał rodzeństwa, a to – potomstwa, pamięć o nim zachowa przede wszystkim Rosyjska Cerkiew Prawosławna. I raczej nie za zasługi na rzecz wzmocnienia jej ortodoksyjnych fundamentów, bo te podstawy archimandryta Aleksander chciał zdecydowanie reformować, ale za sprawą wiecznego słowa: przyswojenia ruszczyźnie tekstu wielebego Nila Mirotoczywego⁴³, gdyż inne jego wypowiedzi, zwłaszcza polemiczne i krytyczne wobec Lwa Tołstoja, straciły dzisiaj prawie całkowicie na znaczeniu, stając się jednak ciekawym świadectwem czasów minionych i aktywności Cerkwi w życiu kulturalnym carskiej Rosji.

Z tą samą wioską, tj. z Sinulicami, i edukacją religijną w Riazańskim Seminarium Duchownym w jednakowym okresie, wiąże się tragiczna historia rówieśnika o. Aleksandra (Grigorjewa) – ojca Michaiła Seliszczyńskiego (Dmitrijewa; 1873–1937), kapłana, który od 10 VI 1897 roku pełnił posługę w tamtejszej świątyni, a 2 XII 1937 roku został rozstrzelany w Riazaniu, stając się kolejną ofiarą stalinowskich czystek obejmujących środowisko cerkiewne⁴⁴. W sierpniu 2000 roku został on zaliczony przez Rosyjską Cerkiew Prawosławną do grona Nowych Męczenników i Wyznawców Rosyjskich. Jego życiorys powiększa bolesną mapę sowieckiego bestialstwa. Biografia o. Michaiła jest zarazem poruszającym materiałem na nowy artykuł o czasach wyrafinowanego komunistycznego zła.

Co ciekawe, na współczesnej mapie Rosji, obejmującej obwód riazański, spośród miejscowości wymienionych w spisie z 1859 roku (pod pozycjami 1502–1512) i położonych po prawej stronie traktu wladimirskiego – Tiebieńkowo, Aloszyno, Caricino,

⁴³ Nie oceniam tutaj walorów artystycznych tej translacji, a zdania na ten temat są podzielone. Jedno jest wszakże pewne: przekład autorstwa archimandryty Aleksandra otwiera rosyjskojęzyczną serię, której do tej pory nikt jeszcze w Rosji nie powiększył. Wciąż duża popularnością w określonych kręgach prawosławnych wiernych cieszy się upolitycznione tłumaczenie z 1912 roku. Zob. Ojcewicz 2023b.

⁴⁴ Ojciec Michaił Seliszczyński został aresztowany przez NKWD 18 IX 1937 roku i oskarżony o „działalność antysowiecką, niepowodzenie wiosennej kampanii siewnej, rozprzestrzenianie prowokacyjnych pogłosek o śmierci kolchozów i władzy radzieckiej, namawianie młodzieży na próbach chóru do chodzenia do cerkwi, nikczemne oczernianie kierownictwa WKP(b)”. Z oskarżenia: „Zaangażował masy kolchozowe do remontu cerkwi w kwietniu 1936 roku, co doprowadziło do niepowodzenia wiosennej kampanii siewnej”. 21 XI 1937 „trójka” przy UNKWD ZSRR obwodu riazańskiego skazała o. Michaiła Seliszczyńskiego na karę śmierci przez rozstrzelanie. Wyrok wykonano 2 XII 1937 r. w Riazaniu. Zob. *Священномученик Михаил Селищинский (Дмитрев)...* (2023).

Kondrakowo, Gawrino, Korostino, Antonowo, Tieveszi, Fiodorowka, Sinulicy (Silnicy), Sinulicy – brakuje tylko dwóch wiosek o tej samej nazwie Sinulicy – jednej zamieszkałej przez osoby świeckie, drugiej będącej we władaniu duchowieństwa. W okresie imperatorskiego spisu w Sinulicach (Silnicach) świeckich było 5 dworów, a w cerkiewnych Sinulicach – 8, w Kondrakowie zaś 6, a mimo to wioska istnieje do dzisiaj, czyli nie kryterium ilościowe zadecydowało o zniknięciu wiosek Sinulicy z mapy Rosji. Dla porównania np. w Caricynie znajdowało się 65 dworów, a w Aloszynie – 54. Najprawdopodobniej Sinulicy, jedne i drugie, przestały istnieć na skutek wyludnienia się wiosek, ale temu wyludnieniu mogła się przysłużyć ówczesna polityka represyjna i nastawiona na likwidację duchowieństwa. Jeśli przyjmiemy, że prześladowania NKWD dotknęły także rodzinę o. Aleksandra zamieszkałą w jego rodzinnej wiosce, przyczyna opustoszenia danego miejsca staje się jeszcze bardziej oczywista. Ponadto z tym geograficznym punktem wiąże się również nazwisko o. Michała Seliszczyńskiego i nie da się wykluczyć, że któreś z jego sześciorga dzieci pozostało na ojcowiznie, a po egzekucji duchownego jako krewny „wroga narodu” też odczuło wpływ aparatu bezpieczeństwa. Są to oczywiście na obecną chwilę tylko przypuszczenia mające wszakże oparcie w wiedzy na temat sposobów działania systemu stalinowskiego.

W sposób mistyczny, a może jak najbardziej naturalny, spłotła się pod koniec grudnia 1937 roku biografia ojca Aleksandra (Grigorjewa) z życiorysami rodziny Rabinowiczów. Nie chcę twierdzić, że stało się tak w Boskim odwiecie za krzywdy kapłana i że rodzina Zelika Rabinowicza zapłaciła za niegodziwości kapitana milicji z nawiązką. Tej tajemnicy nie da się ani w pełni, ani przekonująco wyjaśnić, bo archiwa KGB (FSB) nie są nastawione na odsłanianie prawdy historycznej. Nie udało mi się do tej pory niczego ustalić na temat stanu cywilnego samego Zelika Rabinowicza: czy był żonaty, czy miał dzieci, a jeśli był żonaty i miał dzieci, to jaki los spotkał członków rodziny tego funkcjonariusza NKWD, który przez swą przedwczesną śmierć uniknął skutków działania aparatu przemocy. Chasin Aba na przykład twierdzi, że Zelik Rabinowicz otrzymał najwyższy wymiar kary i został stracony. A więc musiałyby przed 7 II 1938 dojść do jego aresztowania, doraźnego „procesu” i skazania (Aba 2023). Komu zatem wierzyć?

Zapytam na koniec retorycznie: jakie szanse na własną obronę i przeżycie w warunkach więziennych miał archimandryta Aleksander – mężczyzna sześćdziesięciokilkuletni, średniego wzrostu, szczupłej budowy ciała, słabego zdrowia, dumny, impulsywny – w starciu z bezwzględną antyhumanitarną machiną stalinowskiego masowego zabijania? Najbardziej niepokoi jednak fakt, że z tamtej demonicznej historycznej lekcji Kreml nie wyciągnął poprawnych wniosków, ponieważ powiększa wciąż zło i trwa w nim, o czym w ostatnim czasie najlepiej świadczy rozpętanie przez Moskwę 24 lutego 2022 roku wojny w Ukrainie.

Bibliografia / References

- (Online) http://www.etomesto.ru/download.php?map=ryazan_mende (dostęp 24.03.2023).
- (Online) <https://forum.mozohin.ru/index.php?topic=811.20> (dostęp 24.03.2023)..
- (Online) <https://geneal.ru/History/16944-Sinulicy-Silnicy.html> (dostęp 24.03.2023).
- (Online) <https://kornilovi.ru/kasimovskij-uezd-ryazanskoj-gubernii-1-ya.html> (dostęp 24.03.2023).
- (Online) <https://nashipredki.com/location/sinulitsy-selo-9480> (dostęp 24.03.2023).

- (Online) <https://pomnirod.ru/materialy-k-statyam/administrativno-territorialnoe-delenie-rossijskoj-imperii/gubernii-rossii/ryazanskaya-guberniya/naselenные-места-рязанской-губернии-по-уездам-и-волостям/naselenные-места-рязанской-губернии/naselyonnye-punkty-po-uezdam-ryazanskogj-gubernii-alfavitnyj-katalog-naselenных-mest-rossijskoj-imperii.html> (dostęp 24.03.2023).
- (Online) https://ru.wikipedia.org/wiki/Рабинович,_Зелик_Израилович (dostęp 24.03.2023).
- Aba, H. (2023). *Unikumy. Čast' 3.* (Online) http://samlib.ru/h/hasin_a/unikumy-3.shtml (dostęp 24.03.2023) [Аба, Х. (2023). *Уникумы. Часть 3.* (Online) http://samlib.ru/h/hasin_a/unikumy-3.shtml (доступ 24.03.2023)].
- Abramov, B. (2005). *Evrei VKGB. Palači i žertvy.* Moskva: Āuza – Ėksmo. [Абрамов, В. (2005). *Евреи в КГБ. Палачи и жертвы.* Москва: Яуза – Эксмо].
- Aleksandr (Grigor'ev Nikolaj Mihajlovič). (Online) http://martyrs.pstbi.ru/bin/nkws.exe/ans/ans/nm/?HYZ9EJxGHoxITYZCF2JMTdG6Xbu*euKesO0hdC*U86DUe8CisCmZcW0Be8eieu0d66mctO0deuWeCQd** (dostęp 24.03.2023) [Александр (Григорьев Николай Михайлович). (Online) http://martyrs.pstbi.ru/bin/nkws.exe/ans/ans/nm/?HYZ9EJxGHoxITYZCF2JMTdG6Xbu*euKesO0hdC*U86DUe8CisCmZcW0Be8eieu0d66mctO0deuWeCQd** (доступ 24.03.2023)].
- Arhiv Aleksandra N. Ākovleva: *Stalinskij plan po uničtoženiu naroda: Podgotovka i realizaciā prikaza NKVD № 00447 «Ob operacii po repressirovaniu byvsih kulakov, ugovolnikov i drugihantisovetskikh elementov».* (Online) <https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1007240> (dostęp 24.03.2023) [Архив Александра Н. Яковлева: *Сталинский план по уничтожению народа: Подготовка и реализация приказа НКВД № 00447 «Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и других антисоветских элементов».* (Online) <https://www.alexanderyakovlev.org/almanah/inside/almanah-doc/1007240> (доступ 24.03.2023)].
- Bejman T. (2023). *Zagublennā žizn'.* (Online) <https://dzen.ru/media/id/5c1b755d4af1f900a92ebbe6/zagublennaia-jizn-618e6a816c660b028ba49482> (dostęp 24.03.2023) [Бейман, Т. (2023). *Загубленная жизнь.* (Online) <https://dzen.ru/media/id/5c1b755d4af1f900a92ebbe6/zagublennaia-jizn-618e6a816c660b028ba49482> (доступ 24.03.2023)].
- Bessmertnyj barak. Rabinovič Efosim Izrailovič (2023). (Online) <https://bessmertnybarak.ru/books/person/2054110/> (dostęp 24.03.2023) [Бессмертный барак. Рабинович Ефросим Израилович (2023). (Online) <https://bessmertnybarak.ru/books/person/2054110/> (доступ 24.03.2023)].
- Biografičeskie svedeniā o nekotoryh nastoātelāh i naseľnikah Bogolūbova monastyrā. Arhimandrit Aleksandr [Биографические сведения о некоторых настоятелях и насельниках Боголюбова монастыря. Архимандрит Александр. (Online) <http://www.vidania.ru/arhimandritalexandr.html> (доступ 24.03.2023)].
- Boľ i pamāt'. *Kniga pamāti žertv političeskikh repressij Vladimirskej oblasti.* V 2-h tt. Redkol.: E.A. Zav'ālov (pred.) idr., sost.:A.I. Semenov (ruk.) i dr. Vladimir: Foliant, t. 1 – 2001, t. 2 – 2003 [Боль и память. Книга памяти жертв политических репрессий Владимирской области. В 2-х тт. Редкол.: Е.А. Завьялов (пред.) и др., сост.: А.И. Семенов (рук.) и др. Владимир: Фолиант, т. 1 – 2001, т. 2 – 2003].
- Bovkalo, A.A. (2023). *Vypuskniki Rāzanskoj duhovnoj seminarii.* (Online) <http://www.petergen.com/bovkalo/duhov/ryazansem.html> (dostęp 24.03.2023) [Бовкало, А.А. (2023). *Выпускники Рязанской духовной семинарии.* (Online) <http://www.petergen.com/bovkalo/duhov/ryazansem.html> (доступ 24.03.2023)].
- Deāniā Svāšennogo Sobora Rossijskoj Pravoslavnoj Cerkvi 1917–1918 gg. Dokumenty. Materialy. Deāniā I-XVI. Moskva, 1994 (repr. vospr. izd. 1918 g., t. 1) [Деяния Священного Собора Российской-

- ской Православной Церкви 1917–1918 гг. Документы. Материалы. Деяния I–XVI. Москва, 1994 (репр. воспр. изд. 1918 г., т. 1)].
- Familii Roda moego otca.* Bejman (2023). (Online) <https://forum.vgd.ru/3977/134370/?ysclid=lfnw88rjaz331891975> (dostęp 25.03.2023) [*Фамилии Рода моего отца.* Бейман (2023). (Online) <https://forum.vgd.ru/3977/134370/?ysclid=lfnw88rjaz331891975> (дostęp 25.03.2023)].
- Frida Bejman* (2023). (Online) https://www.myheritage.pl/names/фрида_бейман (dostęp 24.03.2023) [*Фрида Бейман* (2023). (Online) https://www.myheritage.pl/names/фрида_бейман (дostęp 24.03.2023)].
- Frida Rabinovič-Bejman* (2023). (Online) https://vk.com/wall-119244814_6399?ysclid=lf83aaikt795025672 (dostęp 24.03.2023) [*Фрида Рабинович-Бейман.* (Online) https://vk.com/wall-119244814_6399?ysclid=lf83aaikt795025672 (дostęp 24.03.2023)].
- Goloskokov, I.V., Ujmanov, V.N. (2008). *Na straže: očerki istorii tomских organov gosbezopasnosti v biografiâh ihnačal'nikov.* Tomsk: Krasnoe znamâ. (Online) <https://www.lib.tomsk.ru/page/42/?db=person&pn=1&words=Рабинович&ysclid=lf80llwprk703382501> (dostęp 24.03.2023) [Голоскоков, И.В., Уйманов, В.Н. (2008). *На страже: очерки истории томских органов госбезопасности в биографиях их начальников.* Томск: Красное знамя. (Online) <https://www.lib.tomsk.ru/page/42/?db=person&pn=1&words=Рабинович&ysclid=lf80llwprk703382501> (дostęp 24.03.2023)].
- Grigor'ev Aleksandrmihaïlovič (1874). (Online) [https://ru.openlist.wiki/Григорьев_Александр_Михайлович_\(1874\)](https://ru.openlist.wiki/Григорьев_Александр_Михайлович_(1874)) (dostęp 24.03.2023) [*Григорьев Александр Михайлович* (1874). (Online) [https://ru.openlist.wiki/Григорьев_Александр_Михайлович_\(1874\)](https://ru.openlist.wiki/Григорьев_Александр_Михайлович_(1874)) (дostęp 24.03.2023)].
- Îsut vyhoda (Iz Vladimira). *Vestnik Svâšennogo Sinoda Pravoslavnoj Rossijskoj Cerkvi* 1926, 8–9:28–29 [Исцут выхода (Из Владимира). *Вестник Священного Синода Православной Российской Церкви* 1926, 8–9:28–29].
- Knigi pamâti ųrtv političeskich repressij v Krasnoârskom krae i respublike Hakasiâ.* (Online) <http://memorial.krsk.ru/Reabil/kp.htm> (dostęp 24.03.2023) [*Книги памяти жертв политических репрессий в Красноярском крае и республике Хакасия.* (Online) <http://memorial.krsk.ru/Reabil/kp.htm> (дostęp 24.03.2023)].
- Konstituciâ (osnovnoj zakon) Соûза Covetskich socialističeskich respublik utverųdena Črezvyčajnym VIII s"ezdom Sovetov Соûза SSR 5 dekabrà 1936 goda (s posleduišimi izmeneniâmi i dopolneniâmi).* (Online) <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm#9> (dostęp 24.03.2023) [*Конституция (основной закон) Союза Советских Социалистических Республик Утверждена Чрезвычайным VIII съездом Советов Союза ССР 5 декабря 1936 года (с последующими изменениями и дополнениями).* (Online) <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/cnst1936.htm#9> (дostęp 24.03.2023)].
- Malka Rabinovič (z d. Suponickaâ), 1880–1945* (2023). (Online) https://www.myheritage.pl/names/малка_рабинович (dostęp 25.03.2023) [*Малка Рабинович (z d. Супоницкая), 1880–1945* (2023). (Online) https://www.myheritage.pl/names/малка_рабинович (дostęp 25.03.2023)].
- Mitropolit Rostislav (Devâtov) (2018). *Biografičeskij slovar' prepodavateleji nastavnikov tomskoj duhovnoj seminarii (1858–1920).* Tomsk: Tomskaâ duhovnaâ seminariâ [Митрополит Ростислав (Девятков) (2018). *Биографический словарь преподавателей и наставников томской духовной семинарии (1858–1920).* Томск: Томская духовная семинария].
- Ojcewicz, G. (2023a). *Archimandryta Aleksander (Grigorjew) — cerkiewny buntownik i ofiara stalinizmu. Kalendarium ųcia i dziaųalnoųci.* W: Św. Nil Mirotocznyy z Athos (2023). *Poųmiertne pouczenia i proroctwa* Wybór tekstów, przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe G. Ojcewicz. Poųlowie J. Moskaųyk. Szczytno: Wydawnictwo GregArt, s. 22–46.
- Ojcewicz, G. (2023b). *Przekazy św. Nila dzisiaj — rzeczywistoų tylko historyczna czy jednak bardzo współczesna?* W: Św. Nil Mirotocznyy z Athos (2023). *Poųmiertne pouczenia i proroctwa* Wybór

- tekstów, przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe G. Ojcewicz. Posłowie J. Moskałyk. Szczytno: Wydawnictwo GregArt, s. 9–21.
- Petrov, N.V., Skorkin, K.V. (1999). *Kto rukovodil NKVD 1934–1941*. Moskva: Zven'â [Петров, Н.В., Скоркин, К.В. (1999). *Кто руководил НКВД 1934–1941*. Москва: Звенья].
- Pietrow, N. (2012). *Psy Stalina*. Tłum. J. Prus-Wojciechowska, K. Syska. Warszawa: Demart SA.
- Posmertnyâ vëšaniâ Prepodobnago Nila Mýrotočivago Afonskago*. Perevod " s" grečeskoj rukopisi. Redaktiroval" i sostavil" podstročnyâ iz"âsnitel'nyâ primëčaniâ staršij člen" S.-Peterburgskago Duhovnago Cenzurnago Komiteta arhimandrit" Aleksandr". Izdanie Kellii Blagovëšenskoj starca Parfeniâ na Afone, 1912 [Посмертныя вѣщанія преподобнаго Нила Мвроточиваго Афонскаго. Переводъ съ греческой рукописи. Редактировалъ и составилъ подстрочныя изъяснительныя примѣчанія старшій членъ С.-Петербургскаго Духовнаго Цензурнаго Комитета архимандритъ Александръ. Издание Келліи Благовѣщенской старца Парвєнія на Афоне, 1912].
- Puzikov V. (2023). *Arhimandrit Aleksandr Grigor'ev*. S. *Serafimovskoe*. (Online) <https://proza.ru/2022/11/11/1905?ysclid=ldq3gbkprk651981068> (dostęp 24.03.2023) [Пузииков В. (2023). *Архимандрит Александр Григорьев. С. Серафимовское*. (Online) <https://proza.ru/2022/11/11/1905?ysclid=ldq3gbkprk651981068> (дostęp 24.03.2023)].
- Rabinovič Efrosim Izrailovič (1904) (2023a). (Online) [https://ru.openlist.wiki/ Рабинович_Ефросим_Израилович_\(1904\)](https://ru.openlist.wiki/Рабинович_Ефросим_Израилович_(1904)) (dostęp 24.03.2023) [*Рабинович Ефросим Израилович (1904)* (2023a). (Online) [https://ru.openlist.wiki/ Рабинович_Ефросим_Израилович_\(1904\)](https://ru.openlist.wiki/Рабинович_Ефросим_Израилович_(1904)) (дostęp 24.03.2023)].
- Rabinovič Efrosim Izrailovič (2023b). (Online) <https://base.memo.ru/person/show/1325966?ysclid=lfmohvyxbj541942422> (dostęp 24.03.2023) [*Рабинович Ефросим Израилович (2023b)*. (Online) <https://base.memo.ru/person/show/1325966?ysclid=lfmohvyxbj541942422> (дostęp 24.03.2023)].
- Rabinovič-Bejman Frida Izrailevna (1912) (Online) <https://bit.ly/37KwvcZ> (dostęp 24.03.2023) [*Рабинович-Бейман Фрида Израилевна (1912)*. (Online) <https://bit.ly/37KwvcZ> (дostęp 24.03.2023)].
- Sergiâ, inokinâ Svâto-Uspenskogo Aleksandrovsogo ženskogo monastyrà. *Za Hrista postradavšie. XX vek. Biografičeskie materialy po Vladimirskoj eparhii*. Mašinopis', s. 3 [Сергия, инокия Свято-Успенского Александровского женского монастыря. За Христа пострадавшие. XX век. Биографические материалы по Владимирской епархии. Машинопись, с. 3].
- Sergiâ, inokinâ Svâto-Uspenskogo Aleksandrovsogo ženskogo monastyrà. *Za Hrista postradavšie v zemle Vladimirskoj. Kratkij biografičeskij spravocnik*. Mašinopis', s. 29 [Сергия, инокия Свято-Успенского Александровского женского монастыря. За Христа пострадавшие в земле Владимирской. Краткий биографический справочник. Машинопись, с. 29].
- Spiski žertv poličičeskikh repressij v SSSR v bibliotečnyh Fondah Obščestva «Memorial», Saharovskogo centra i v Gosudarstvennoj publičnoj istoričeskoj Biblioteke Rossii. Annotirovannyj ukazatel'*. Avt.-sostav. B.I. Belenkin. Moskva: NIPC «Memorial» - Izdatel'stvo «Zven'â», 2014 [Списки жертв политических репрессий в СССР в библиотечных Фондах Общества «Мемориал», Сахаровского центра и в Государственной публичной исторической Библиотеке России. Аннотированный указатель. Авт.-состав. Б.И. Беленкин. Москва: НИПЦ «Мемориал» - Издательство «Звенья», 2014].
- Spisok lic, vhodivših v sostav troek, sozdannyh po prikazu NKVD SSSR ot 30.07.1937. №00447*. (Online) <https://nkvd.memo.ru/index.php> Документ: Составы_троек_в_1937–1938_годах (dostęp 24.03.2023) [Список лиц, входивших в состав троек, созданных по приказу НКВД СССР от 30.07.1937. № 00447. (Online) <https://nkvd.memo.ru/index.php> Документ: Составы_троек_в_1937–1938_годах (дostęp 24.03.2023)].

- Spisok služitelej religioznogo kul'ta, podvergšihsâ neobosnovannym repressiâm v 1920-h–1950-h godah na territorii Krasnoârskogo kraâ; Spiski studentov, okončivših polnyj kurs Imperatorskoj Moskovskoj duhovnoj Akademii za pervoe stoletie ee sušestvovaniâ (1814–1914 gg.).* Sergiev Posad, 1914. [Список служителей религиозного культа, подвергшихся необоснованным репрессиям в 1920-х–1950-х годах на территории Красноярского края; Списки студентов, окончивших полный курс Императорской Московской Духовной Академии за первое столетие ее существования (1814–1914 гг.). Сергиев Посад, 1914].
- Spravočnik. Obšestvo «Memorial», RGASPI, GARF (1999).* Red. N.G. Ohotin, A.B. Roginskij. Moskva: Zven'â [Справочник. Общество «Мемориал», РГАСПИ, ГАРФ (1999)]. Red. Н.Г. Охотин, А.Б. Рогинский. Москва: Звенья].
- Svâšennomučenik Mihail Selišinskij (Dmitrev). (Online) https://azbyka.ru/otechnik/Mihail_Selišinskij/ (dostup 24.03.2023) [Священномученик Михаил Селищинский (Дмитрев). (Online) https://azbyka.ru/otechnik/Mihail_Selišinskij/ (доступ 24.03.2023)].
- Svâto-Bogolûbov monastyr'.* Moskva: «Duhovnaâ niva», 2000, s. 65–66, 72–73, 80, 86 [Свято-Боголюбков монастырь. Москва: «Духовная нива», 2000, с. 65–66, 72–73, 80, 86].
- Św. Nil Mirotoczzyw z Athos (2023). *Pośmiertne pouczenia i proroctwa* Wybór tekstów, przekład z rosyjskiego, redakcja i opracowanie naukowe G. Ojcewicz. Posłowie J. Moskałyk. Szczytno: Wydawnictwo GregArt
- Teplâkov, A.G. (2018). *Deâtelnost' organov VČK-GPU-OGPU-NKVD (1917–1941 gg.): istoriografičeskie i istočnikovedčeskie aspekty Monografiâ.* Novosibirsk: Novosib. gos. un-t èkonomiki i upravleniâ [Тепляков, А.Г. (2018). *Деятельность органов ВЧК-ГПУ-ОГПУ-НКВД (1917–1941 гг.): историографические и источниковедческие аспекты Монография.* Новосибирск: Новосибир. гос. ун-т экономики и управления].
- Teplâkov, A.G. (2023). *Rabinovič Zelik Izrailevič.* (Online) <http://bsk.nios.ru/enciklopediya/rabinovich-zelik-izrailevich?ysclid=lf7xebakjt295739055> (dostup 24.03.2023) [Тепляков, А.Г. (2023). *Рабинович Зелик Израилевич.* (Online) <http://bsk.nios.ru/enciklopediya/rabinovich-zelik-izrailevich?ysclid=lf7xebakjt295739055> (доступ 24.03.2023)].
- Tumšis, M., Zolotarëv, V. (2017). *Evrei v NKVD SSSR. 1936—1938 gg. Opyt biografičeskogo slovarâ.* Moskva: Izdatel'stvo «Russkij fond sodejstviâ obrazovaniû i nauke» [Тумшиш, М., Золотарëв, В. (2017). *Евреи в НКВД СССР. 1936—1938 гг. Опыт биографического словаря.* Москва: Издательство «Русский фонд содействия образованию и науке»].
- Ujmanov, V.N. (2016). *Likvidaciâ i reabilitaciâ: Političeskie repressii v Zapadnoj Sibiri v sisteme bol'shevistskoj vlasti (konec 1919– 1941 g.).* Tomsk: Izdatel'stvo Tomskogo universiteta [Уйманов, В.Н. (2016). *Ликвидация и реабилитация: Политические репрессии в Западной Сибири в системе большевистской власти (конец 1919– 1941 г.).* Томск: Издательство Томского университета].
- XXXV. Râzanskaâ guberniâ. Spisok naselënnyh mest po svedeniâm 1859 goda.* Red. I. Vil'son. Sankt-Peterburg: Tipografiâ Karla Vul'fa, 1862, s. 61 [XXXV. Рязанская губерния. Список населённых мест по сведениям 1859 года. Ред. И. Вильсон. Санкт-Петербург: Типография Карла Вульфа, 1862, с. 61].
- Za Hrista postradavšie v zemle Vladimirskoj: Sinodik i biografičeskij spravočnik. Svâto-Uspenskij eparhial'nyj ženskij monastyr'.* Aleksandrov, 2000, s. 23 [За Христа пострадавшие в земле Владимирской: Синодик и биографический справочник. Свято-Успенский епархиальный женский монастырь. Александров, 2000, с. 23].

Archiwum

RGIA. F. 831. Op. 1. D. 11. L. 164; D. 12. L. 40 [РГИА. Ф. 831. Оп. 1. Д. 11. Л. 164; Д. 12. Л. 40].

RGIA. F. 802. Op. 10. Otčety. Razd. 5. D. 52. L. 11 ob. [РГИА. Ф. 802. Оп. 10. Отчеты. Разд. 5. Д. 52. Л. 11 об.].

RGIA. F. 802. Op. 10. 1900 g. D. 55. L. 46-62 ob. [РГИА. Ф. 802. Оп. 10. 1900 г. Д. 55. Л. 46-62 об.].

RGIA. F. 802. Op. 10. 1902g. D. 67. L. 62-75 [РГИА. Ф. 802. Оп. 10. 1902 г. Д. 67. Л. 62-75].

RGIA. F. 796. Op. 180. D. 922.L. 1-2 [РГИА. Ф. 796. Оп. 180. Д. 922. Л. 1-2].

Aleksandr (Grigor'evnikolaj Mihajlovič) [Александр (Григорьев Николай Михайлович)]. Online) http://martyrs.pstbi.ru/bin/nkws.exe/ans/ans/nm/?HYZ9EJxGHoxITYZCF2JMTdG6Xbu*euKesO0hdC*U86DUe8CisCmZcW0Be8eieu0d66mctO0deuuWeCQd** (dostup 24.03.2023) (Online) http://martyrs.pstbi.ru/bin/nkws.exe/ans/ans/nm/?HYZ9EJxGHoxITYZCF2JMTdG6Xbu*euKesO0hdC*U86DUe8CisCmZcW0Be8eieu0d66mctO0deuuWeCQd** (доступ 24.03.2023)].

ANEKS

Archimandryta Aleksander (Grigorjew), 1907 rok

Portret zamieszczony w broszurze *Евангелие и современная жизнь*, Санкт-Петербург, 1907.

Autor nieznaný

Źródło: <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01003731634?page=5&rotate=0&theme=white> (dostęp 12.03.2023)

Zelik Izrailewicz Rabinowicz (11 II 1901 – 7 II 1938)

Autor nieznaný

Źródło: https://www.myheritage.pl/names/зелик_рабинович (dostęp 2.03.2023)

Zelik Izrailewicz Rabinowicz (11 II 1901 – 7 II 1938)

Autor nieznaný

Źródło: <https://data.cyclowiki.org/images/f/f7/1VBsi41ii7IH.jpg> (dostęp 14.03.2023)

Izrail Zelmanowicz Rabinowicz (1867–1938)

Autor nieznaný

Źródło: <https://www.geni.com/people/Израиль-Рабинович/6000000052997139047> (dostęp 25.03.2023)

Małka Rabinowicz z d. Suponicka (1880–1945)

Autor nieznaný

Źródło: https://sites-cf.mhcache.com/t/578/241/517578241/500/500022_445456823a55ocxf98cq09_Z_96x128C/6VpbSmH9ZsnvT2b4CwMtm7xDDxQ= (dostęp 25.03.2023)

Frida Rabinowicz-Bejman i Georgij Bejman (1936 r.)

Autor nieznaný

Źródło: https://avatars.dzeninfra.ru/get-zen_doc/1918125/pub_618e6a816c660b028ba49482_618e6ad56c660b-028ba4c6cc/scale_1200 (dostęp 25.03.2023)

Rimma Bejman (1936–2013), córka Fridy i Georgija Bejmanów (1942 r.)

Autor nieznaný

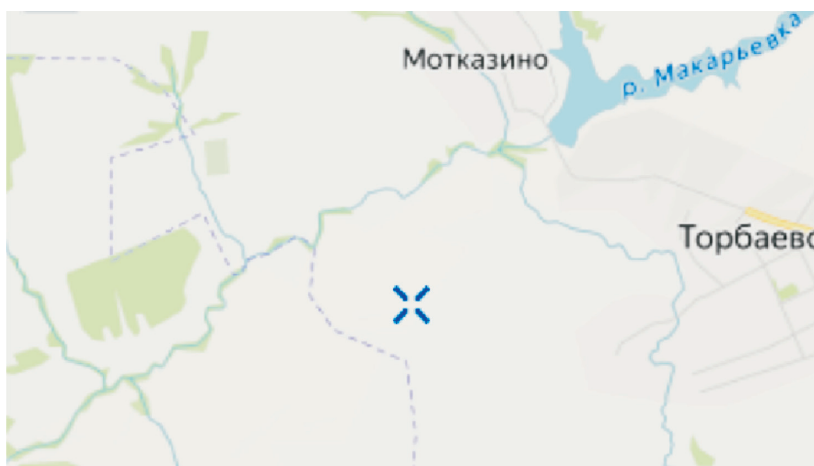
Źródło: https://avatars.dzeninfra.ru/get-zen_doc/1585599/pub_618e6a816c660b028ba49482_618e79436c660b-028bac6d82/scale_1200 (dostęp 25.03.2023).

Fragment historycznej mapy powiatu kasimowskiego w obwodzie riazańskim, na której widnieje jeszcze wioska Silnicy/Sinulicy (Сильницы/Синулицы)

Autor nieznan

Źródło: http://www.etomesto.ru/map-ryazan_mende/?y=55.0250721&x=41.4355527 (dostęp 25.03.2023)

Fragment mapy współczesnej powiatu kasimowskiego w obwodzie riazańskim, na której zaznaczono pierwotne położenie wioski Silnicy/Sinulicy (Сильницы/Синулицы)

Autor nieznan

Źródło: http://www.etomesto.ru/map-ryazan_mende/?y=55.0250721&x=41.4355527 (dostęp 25.03.2023)

С. С. С. Р.
НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
Управление Государственной Безопасности УНКВД по Новосибирской области
(наименование органа)

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

К ДЕЛУ № _____

1937 г. декабрь мес. 28 дни Я., ул. Чкалов 47 Б. кв. 2
(наименование, адрес, фамилия)

д. допросил в качестве _____

1. Фамилия Рабинович - (Бейман)
2. Имя и отчество Фрида Израимовна
3. Дата рождения 10 июля 1912.
4. Место рождения г. Брест-Литовск
5. Место жительства Н-ийбурск Шугуринск 20.
6. Нац. и гражд. (подданство) еврейка, гражд. СССР
7. Паспорт № 2641962 выдан 14/11/1936. Бюро Чрезг. Комиссии
(номер и наименование выдан, номер, категория и место ареста)
8. Род занятия работавшая на дому швейной Заводской фабрики
(место работы и должность)
9. Социальное происхождение отцу швейной фабрике
(род занятий родителей и их социальное положение)
10. Социальное положение (род занятий и имущественное положение)
 - а) до революции швейной фабрике, жена при догидельных
 - б) после революции домаш.
11. Состав семьи мужа Бейман Георгий Иванович работав в Чкалов. мать Рина Корниловна 1912 года. брат Рабинович Израим Зашманович гражданск. брат Рабинович Александр Израимович проживает в Новосибирске. брат Александр Ч. 938 брат Рабинович Зеник Израимович проживает в Красноярке район в Чкалов. брат Израим Рабинович Рабинович проживает в Кудучке. братья Рабинович Сара Израимовна, Хей Израимовна проживают в Новосибирске. мать Рабинович Майка Зениковна проживает в Новосибирске. Зеник Рабинович в Красноярке. братья Рабинович проживают в Красноярке район в Чкалов.

Pierwsza strona protokołu przesłuchania Fridy Rabinowicz-Bejman z 28 XII 1937 r.

W protokole nie podano numeru sprawy, nie ma nazwiska osoby prowadzącej przesłuchanie, nie wskazano na charakter, w jakim zeznawała Frida Bejman. Wszystko to są uchybienia formalne, na które nie zwracano szczególnej uwagi w sprawach, których wynik był przesądzony.

Źródło: <https://forum.vgd.ru/file.php?fid=563443&key=1709094548> (dostęp 25.03.2023)

Competing interests: The author declares that he has no competing interests.

Grzegorz Ojcewicz is a reviewer in this issue of the journal.